

İlkokul Çocuk Kitaplarındaki Söz Varlığı Kapsamında Güncel Türkçe Sözlük'ün Değerlendirilmesi*

Evaluation of Current Turkish Dictionary within the Scope of Primary School Children's Books Vocabulary

Selçuk DAĞDELEN**

İhsan KALENDEROĞLU***

Makale Bilgisi

Geliş: 11.02.2025

Kabul: 18.08.2025

Doi:

10.20296/tsadergisi.1637344

Anahtar Sözcükler:

Çocuk edebiyatı

Söz varlığı

Sözlük

Güncel Türkçe Sözlük

ÖZET

Çocuklarda okuma-yazmanın öğrenildiği 6-10 yaş arası yani ilkököl çağı, söz dağarcığını zenginleştirme açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemdeki okunan kitaplar, çocukların kelime öğrenimine büyük katkı sağlamaktadır. Bu araştırmayla; ilkököl 1, 2, 3 ve 4. sınıf (6-10 yaş) seviyesindeki çocuk kitaplarında bulunan söz varlığı unsurlarının Güncel Türkçe Sözlük'te görünürlüğü değerlendirilmiş ve tespit edilen sorunlardan Güncel Türkçe Sözlük'le ilgili sözlükbilim açısından yapılmış araştırmaların bulgularından farklı problemlerinin de olduğu görülmüştür. Bu çalışmayla, "Güncel Türkçe Sözlük'le ilgili sözlükbilim açısından yapılan araştırmalarda tespit edilen sorunlardan farklı olanlar nelerdir?" sorusuna yanıt aranmaya ve Güncel Türkçe Sözlük'ün gelişimine hem sözlükbilim hem de sözlük kullanıcıları açısından katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel desende durum (vaka) çalışması olarak yürütülen bu çalışmada, basımı 2011-2021 yılları arasında yapılan ve belirlenen ölçütlere giren çocuk kitaplarından elde edilen veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Ulaşılan verilerle Güncel Türkçe Sözlük incelenmiş ve sözlükte madde başları ile tanımlama ve örnekleme sorunları olmak üzere iki ana başlıkta birtakım sorunlar tespit edilmiştir. Bulgular "sonuç ve tartışma" bölümünde ilgili alan araştırmalarıyla değerlendirilmiştir. "Öneriler" kısmında tespit edilen sorunların çözümüne ve sözlük kullanıcılarına yönelik yedi maddelik öneride bulunulmuştur.

Article Information

Submission: 11.02.2025

Acceptance: 18.08.2025

Doi:

10.20296/tsadergisi.1637344

Key Words:

Children's Literature

Vocabulary

Dictionary

Current Turkish dictionary

ABSTRACT

The period between the ages of 6 and 10, that is, the primary school age when children learn to read and write, is an important period in terms of enriching their vocabulary. Books read during this period contribute significantly to children's vocabulary learning. This study evaluated the visibility of vocabulary elements found in children's books for 1st, 2nd, 3rd, and 4th grades (ages 6-10) of primary school in the Current Turkish Dictionary. Among the identified problems, it was found that the Current Turkish Dictionary presents problems distinct from those found in lexicographic research. This study aims to answer the question, "What are the problems that are different from those identified in lexicographical research on the Current Turkish Dictionary?" and to contribute to the development of the Current Turkish Dictionary from the perspective of both lexicography and dictionary users. In this study, which was conducted as a qualitative case study, data obtained from children's books published between 2011 and 2021 and falling within the specified criteria were collected using the document review method. The Current Turkish Dictionary was examined using the data obtained, and several problems were identified under two main headings: headings, definition, and sampling. The findings were evaluated in the "Results and Discussion" section, along with relevant field research. The "Recommendations" section offers seven suggestions for resolving the identified issues and addressing dictionary users.

Atıf İçin

Dağdelen S. & Kalenderoğlu İ. (2025). İlkokul Çocuk Kitaplarındaki Söz Varlığı Kapsamında Güncel Türkçe Sözlük'ün Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29(3), 1008-1027. Doi: 10.20296/tsadergisi.1637344

GİRİŞ

* Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında yapılmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, TÖMER, Aksaray, selcukdagdelen@aksaray.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6898-5596>

*** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, kihsan@gazi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2441-5932>

Dil; iletişimin doğası gereği ilk insanlardan beri var olan, değişen şartlarla birlikte kendi de küçük veya büyük değişimler göstererek canlılığını gösteren, kullanıcısı olmadığında yok olup giden, seslerin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesiyle oluşmuş bir sosyal yapıdır. Ergin (2004, s.3) genel olarak dili; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir vasıta olarak tanımlar. Özele indirgediğimizde ise İlhan'a (2009, s.535) göre dil, bir toplumu millet yapan değerlerden biri belki de birincisidir. Çünkü bir milleti diğer milletlerden ayıran örf adet, gelenek, görenek, inanç vb. kültürel unsurlar; yine kültürün bir parçası olan dil sayesinde oluşur, zenginleşir, geçmişten geleceğe aktarılacak ait olduğu milletin varlığını devam ettirir. Dolayısıyla dil, hem ait olduğu kültürün oluşumunu -buna kendisi de dâhil- sağlarken hem de onu taşıma görevini üstlenir. Bu bakımdan her millet, diline ait söz varlığını korumak için sözlükler hazırlamakta ve eğitim kurumları aracılığıyla gelecek kuşaklara yani çocuklara kendi dilini en güzel şekilde öğretmeye çalışmakta, o milletin yazar ve şairleri de çocuklara yönelik eserler yazmaktadır. Bu çalışmalarda en önemli etken çocuklar olduğu için hâliyle çocuklarla ilgili gelişim özellikleri, ruh dünyaları gibi durumların da bilinmesi gerekmektedir.

Çocuklarda gelişim dönemleri genel olarak bebeklik dönemi (0-2 yaş), ilk çocukluk (oyun çağı) dönemi (3-6 yaş), orta çocukluk dönemi (7-11 yaş) ve ergenlik (son çocukluk) (12-14 yaş) dönemi şeklinde kabul görmektedir (Aral, 2018, s.8-11; Oğuzkan, 2013, s.2). Çekici'ye (2024, s.3) göre çocuk, henüz yeterli deneyimi bulunmayan fakat bu deneyim eksikliğini gidermek için merak duyan, öğrenmeye çalışan, bebeklik ve yetişkinlik arasında bulunan insan yavrusudur. Çocuk edebiyatı da erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de içine alan bir dönemde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2007, s.17). O hâlde ilk çocukluk ya da erken çocukluk döneminden itibaren çocuğun gelişim özelliklerine göre onlara uygun kitaplar okunabilir, okul çağının başlamasıyla da bu kitapları kendileri okuyabilir. Her iki durumun da çocuğun dil gelişimine, aktif ve edilgin söz varlığının zenginleşmesine büyük katkısı olacaktır.

Çocuklarda dil edinimi doğumdan itibaren başlar ve dört temel dil becerilerinden ilk önce dinleme ve konuşma becerileri gelişir. Okul çağına gelen çocuk ilk okuma ve yazmayı da öğrenerek bu becerilerin gelişimini devam ettirir. Eğitim sistemimizde 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda zorunlu ilköğretim çağı 4+4 şeklinde ilkökul ve ortaokul olarak ayrılmış olup eğitim döneminin 6-14 yaş arasını kapsadığı belirtilmiştir (Millî Eğitim Temel Kanunu, t.y.). 6-10 yaş arasını kapsayan, meraklı ve bu merakla çevresini ve karşılaştığı şeyleri öğrenmeye çalışan çocuğun ilkökul süreci dil becerileri açısından kritik bir öneme sahiptir. Çünkü dilin ustaca kullanılmasının ve inceliklerinin öğrenilmesinin 5-10 yaşları arasında olduğu kabul edilmektedir (Yapıcı, 2004, s.6). Özellikle okul çağında her yıl yaklaşık 3.000 sözcük öğrenme kapasitelerinin olabileceği (Oruç, 2025) de göz önüne alındığında çocukların söz varlığının zenginleşmesinde onların seviyelerine ve gelişimlerine uygun çocuk kitaplarının önemli bir yerinin olduğu söylenebilir. İşte bu dönemde çocuklarda söz varlığının gelişiminde öğretim materyalleri olarak ders kitaplarının, okumayı yeni öğrenen çocuğun bu becerisini geliştirmesi için öğretmen tarafından önerilen çocuk kitaplarının ve genellikle bu ikisinde karşılaşp anlamını bilmediği kelimeleri öğrenebileceği yardımcı materyallerden "sözlük"ün önemi artmaktadır. Bu dönemdeki çocuklara yönelik hazırlanacak sözlüklerde ise sözlüğe alınacak söz varlığı unsurlarının ne kadarına ne derecede sözlükte yer verilmesi gerektiği önemli bir sorun olarak görülebilir.

Sezgisel olarak dil kullanıcıları tarafından kolayca ayırt edilebilse de betimlemesi hiç de kolay olmayan bir dil birimi (Sebzecioğlu, 2021, s.131) olan sözcüğün en önemli unsuru olduğu söz varlığı; bir dildeki sözcüklerin, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün (Aksan, 2004, s.7) olarak tanımlanmıştır. Söz varlığının bütün bu unsurlarını içinde bulunduran "sözlük"ün birçok bilim insanı tarafından tanımlı yapılmış olup bunlar içerisinde daha kapsamlı denilebilecek tanımlı Engin (2014, s.96) şu şekilde yapmıştır:

Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin - özellikle de son döneminin- söz varlığının bütününe veya çeşitli uzmanlık alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki sözlüksel birimlerin ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenlerini, bağlam içindeki kullanım alanlarını, dâhil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dil bilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını -genellikle- ortak yazı dilinden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği atalar sözü, deyim, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır.

Engin'in (2014, s.96) tanıımı bir dilin genel sözlüğü için sözlük bilim ölçütlerine göre yapılmış kapsamlı bir tanımdır. Bu tarzda hazırlanan sözlükler hem gelişim özellikleri ve pedagojik açıdan hem de ebat ve ağırlık bakımından ilkökul çağındaki çocuklara uygun değildir. Ancak 6-10 yaş grubundaki çocuklara yönelik hazırlanan sözlüklerle ilgili yapılan çalışmalarda da (Altıntop, 2019; Boz, 2006; Çetinkaya, 2014; Çotuksöken, 1999; Gülden ve Ayhan, 2023; Karadağ, 2011; Serin, 2022) söz varlığının öğrenci gereksinimlerini karşılamadığı, söz varlığıyla ilgili yapılan sıklık çalışmalarından yararlanılmadığı, madde başlarının veya çok anlamlı madde başlarındaki tanımların sözlük hazırlayıcılarının inisiyatifinde olduğu, tanımlama ve örneklemelerde (tanıklama) eksiklerin/problemlerin olduğu gibi birtakım tespitlerde bulunulmuş ve bu tespitlerle ilgili çözüm önerileri sunulmuştur.

Her iki durum da göz önünde bulundurulduğunda; öğrencilerin kolay ulaşabileceği, aradığı söz varlığı unsurlarını rahatça bulabileceği, madde başlarının sesletiminin ve görselinin (resim, fotoğraf, gif, video) olduğu, sürekli güncellenebilen elektronik sözlüklere (e-sözlük) ihtiyaç olduğu söylenebilir. Türk Dil Kurumunun -sahip olduğu alt yapı sayesinde- günümüz teknolojisiyle böyle bir ihtiyacı karşılayabileceği düşünülmektedir. Elektronik sözlük, içerdiği bilgilerin elektronik ortamda sunulduğu sözlüktür (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.a). Türk Dil Kurumunun şu an hâlihazırda internet sitesinde kullanımda olan Güncel Türkçe Sözlük ve bu sözlüğün mobil cihazlar ve tabletlerde kullanılabilen uygulaması vardır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bu sözlükler genel sözlük ölçütlerine göre hazırlanmış olup ilkökul çağındaki çocukların kullanımına uygun olamayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı; ilkökul çağındaki (6-10 yaş) çocuklara yönelik yayımlanmış çocuk edebiyatı ürünlerinde (çocuk kitapları) yapılmış söz varlığı sıklık analizi sonucunda elde edilen söz varlığı unsurlarının (sözcük, söz grubu, deyim, atasözü, kalıp/kalıplaşmış söz vb.) Güncel Türkçe Sözlükteki (GTS) görünürlüğüne bakarak bir durum tespiti yapmaktır. Bunun sonucunda da araştırmanın problem cümlesi olan “Basılı Türkçe Sözlük veya e-sözlük niteliği taşıyan Güncel Türkçe Sözlük’le ilgili yapılan araştırmaların bulgularından farklı sorunlar var mı?” sorusuna yanıt aramak, olası sorunları tespit etmek ve bu sorunlar için çözüm önerileri sunmaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, nitel desende tasarlanmış olup bir durum/vaka çalışmasıdır. Durum/vaka çalışmasını sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve inselenmesi olarak tanımlayan Merriam’a (2018, s. 39-43) göre nitel durum/vaka çalışmalarında, belirlilik, betimsellik ve sezgisellik olmak üzere üç temel özellik vardır. Ayrıca bu tür çalışmalar tümevarımsal bir sorgulama stratejisi içerdiği için bu yöntemle daha gerçekçi ve detaylı betimsel sonuçlar elde edilebilir. Nitel araştırmaların bütün disiplin ve uygulama alanlarında görülebileceği gibi muhtemelen en yaygın olarak eğitimde kullanıldığını ifade eden Marriam’e (2018, s.23) göre bu tür çalışmalarda veriler; görüşme, gözlem veya doküman analizi yoluyla yapılır.

Araştırma Materyali

Araştırma materyali; çocuk kitapları olarak basımı yapılmış hikâye, masal, şiir, çizgi roman vb. çocuk edebiyatı ürünleri ile Türkçe sözlükleridir. Örneklem; 2011-2021 yılları arasında ilköğretim 1, 2, 3 ve 4. sınıflar için (6-10 yaş) sayı olarak en fazla basımı yapılmış çocuk kitapları ve www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2024) ağ adresinde kullanımda olan Güncel Türkçe Sözlüktür. Araştırmanın örneklem grubuna giren çocuk kitapları ve basım adetleri Telif Hakları Genel Müdürlüğü Belgelendirme ve Arşiv Dairesi Başkanlığından alınan verilerle tespit edilmiştir. Tespit edilen kitaplar araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde sınıf ve yaş seviyesine göre gruplandırılmış ve basım adedi en fazla olandan en az olana doğru sıralanmıştır.

Araştırma materyali olan çocuk kitaplarının seçiminde şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Baskı tarihi 2011-2021 arası olmak (Daha önce yayınlanmış olsa bile 2011-2021 tarihleri arasındaki baskılar dikkate alınmıştır. “Etik Bilgi” kısmında belirtildiği üzere bu çalışma doktora tezinden üretildiği için son on yılın çocuk kitapları incelemeye alınmış ve bu nedenle bu sınırlamaya gidilmiştir.)
- Kitabın sınıf seviyesi veya yaş grubu belirtilmiş olmak (Kitabın herhangi bir yerinde, set olarak satılmakta ise kutusunda, yayınevinin internet sitesindeki kitapla ilgili bilgiler bölümünde veya yayınevinin yayın kataloğunda)
- Sınıf veya yaş bilgisi verilen eserin ait olduğu sınıf/yaş grubu seviyesine uygun olmak (Kitaplar; ebat, punto gibi fiziki özellikler bakımından Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının (t.y.) belirlemiş olduğu yazı kriterleri ve Taşdemir’in (2005) sıraladığı biçimsel nitelikler dikkate alınarak belirlenmiştir. İçerik bakımından değerlendirme yapılmamıştır.)
- Çocuk edebiyatı ürünleri içerisine dâhil olmak (Test/soru bankası, sözlük gibi kitaplar dâhil edilmemiş; hikâye, roman, çizgi romanlar çalışma materyali olarak kullanılmıştır.)

Verilerin Toplanması ve Analiz

Bu çalışmada veriler, doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2021, s.190) göre doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi veya analizi, tek başına bir araştırma yöntemi olabileceği gibi diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda da ek bilgi kaynağı olarak da işe yarayabilir. Merriam (2018, s.135) doküman çeşitleri içerisinde resmî ve şahsî belgelere ilave olarak; toplumun kendi halkını eğlendirmek, bilgilendirmek bazen de ikna etmek için kendi belgelerini ürettiği popüler medya, TV, film, radyo, gazeteler, edebî çalışmalar, fotoğraf, çizgi film ve internet içeriklerini de toplumsal ve kurumsal veri kaynağı olarak kabul eder.

Belirlenen kitaplar basım yılı 2011-2021 arasında olacak şekilde halk kütüphaneleri ve Millî Kütüphaneden temin edilmiş, kitaplar tek tek “vFlat Scan” mobil uygulaması aracılığıyla taranarak PDF ve Word formatları hazırlanmıştır. Hazırlanan PDF ve Word formatındaki kitaplar bilgisayar ortamına aktarılmış, burada PDF ile Word içerikleri karşılaştırılarak Word belgelerindeki gereksiz şekiller, resimler, simgeler ayıklanmış ve hatalar düzeltilmiştir.

Söz varlığı sıklığını belirlemek için bir Türk yazılımcı tarafından geliştirilen “TurkSozDiz” adlı yazılım kullanılmıştır. Worddeki söz varlığı unsurları Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınarak kodlanmış ve yazılıma aktarılmıştır. Metinlerden insan isimleri, hayvanlara verilen özel isimler, insan dışı varlıklara verilen özel isimler, yer (ülke, şehir, mahalle vb.) isimleri, millet (Türk, İngiliz, Afrikalı vb.) isimleri, dil (Türkçe, İngilizce vb.) isimleri çıkarılmıştır. Bu çıkan sözcüklerden sonra, metinlerdeki incelenen söz varlığı unsurları sayısı her sınıf seviyesinde 200.000 olacak şekilde havuz oluşturulmuş ve bu havuzdaki söz varlığının sıklık analizi TurkSozDiz yazılımı aracılığıyla yapılmıştır. Bu işlem için 1. sınıf seviyesinde (6-7 yaş) 75, 2. sınıf seviyesinde (7-8 yaş) 54, 3. sınıf seviyesinde (8-9 yaş) 25, 4. sınıf seviyesinde (9-10 yaş) 18 kitap çalışmada kullanılmıştır.

Bu araştırmanın verilerinin kaynağı olan tez çalışması yapım aşamasında; çalışmada uygulama birliğinin olması ve güvenilirliğin sağlanması için bu alanda yapılmış doktora tezlerinde (Karadağ,

2005; Kurudayıoğlu, 2005; Baş, 2006; Çolakoğlu, 2021) kabul edilen söz varlığı ölçütleri ile kullanılan yöntemler ve Baş'ın (2011) belirlediği ölçütler dikkate alınmış, Aksan'ın (2004) söz varlığı sınıflandırmasına göre sınıflandırma yapılarak verilerin kıyaslanabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın geçerliği de tez çalışmasının bitmesiyle Ulusal Tez Merkezinde araştırmacıların kullanımına açılacaktır.

Araştırmada, Worddeki söz varlığı unsurları yazılım için kodlanırken Güncel Türkçe Sözlük'e ve yazım kılavuzuna bakılarak karşılaştırma yapılmıştır. Bu işlemler sırasında Güncel Türkçe Sözlük'te bazı sorunların olduğu gözlemlenmiş, bunlar fişlenerek analiz edilmiştir. Ayrıca alan yazında Türkçe Sözlük, Güncel Türkçe Sözlük ve Okulu Sözlüğü ile ilgili yapılmış çalışmalar da incelenerek bu çalışmalardan farklı olan bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları Güncel Türkçe Sözlük'te madde başları ile ilgili sorunlar ve Güncel Türkçe Sözlük'te madde içi tanımlama ve örnekleme sorunları olarak iki bölüm hâlinde verilmiştir.

1. Güncel Türkçe Sözlük'te (GTS) madde başları ile ilgili sorunlar

1.1. Sesteş (eş sesli) madde başlarında numaralandırma sorunu

Söylenişleri aynı, anlam ve kökleri ayrı olan (kelimeler) (TDK, t.y.a) olarak tanımlanan sesteş sözcüklerin araştırmadaki kullanım sıklığı yüksek olanlardan bazıları seçilmiştir. Bu sesteş madde başlarıyla ilgili sayısal verilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. *Eş sesli (sesteş) sözcüklerin kullanım sıklığı*

Sesteş sözcükler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Toplam
ay(I)	8	4	46	20	78
ay(II)	50	58	50	77	235
Ay	69	94	34	6	203
ben(I)	0	0	0	0	0
ben(II)	0	0	0	0	0
ben(III)	2.010	2.806	2.484	2.474	9.774
biz(I)	532	719	1.475	629	3.355
biz(II)	0	0	0	0	0
biz(III)	0	0	0	0	0
el(I)	357	602	580	523	2.062
el(II)	0	1	2	0	3
el(III)	0	1	0	0	1
o(I)	0	0	0	0	0
o(II)	11	15	32	5	63
o(III)	2.799	2.872	2.057	2.636	10.364
ya(I)	7	14	47	27	95
ya(II)	53	53	263	141	510
ya(III)	5	13	2	0	20
ya(IV)	27	37	25	41	130
yüz(I)	20	41	98	104	263
yüz(II)	86	169	126	226	607
yüzmek(I)	114	106	46	27	293
yüzmek(II)	1	2	3	0	6

Tablo 1'de "Ay" sözcüğünün numaralandırılmamış, muhtemelen gök bilimiyle ilgili bir terim olduğu için baş harfi büyük yazılarak diğer maddelerden ayrı tutulmuştur. Araştırmada bu "Ay" sözcüğü "ay(III)" olarak kodlanmıştır. Ayrıca buna benzer bir numaralandırılmama durumu "adem, Âdem, âdem(II); amme, Amme" sözcüklerinde de olmuştur.

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde; "el, biz, yüzmek" sözcüklerinde sık kullanıma göre sıralama yapıldığı, diğerlerinde böyle bir duruma dikkat edilmediği saptanmıştır. Ayrıca sözcük türü olarak

zamir(adıl) olan “o”, “ben” ve “biz” sözcüklerinin de birbirinden farklı sıralanması dikkat çekici bir durumdur. Dolayısıyla eş sesli madde başları Romen rakamlarıyla numaralandırılırken kullanım sıklığına öncelik verilme konusunda eksiklerin ve tutarsızlıkların olduğu görülmekle birlikte TDK’nin basılı ve çevrim içi sözlük kullanım kılavuzlarında bu konuda herhangi bir açıklamaya da ulaşamamıştır.

1.2. Madde başı olmayan yansıma sözcükler

Türkçe yansıma seslerden türemiş sözcükler bakımından bir hayli zengin olup bu tür sözcüklere yansıma söz denilir. Karaağaç’a (2022) göre yansıma söz, göstereni ile gösterileni aynı olan gösterge veya taşıdığı sesleri anlamın kendisi olan söz, doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı ses ve gürültüleri taklit yolu ile yansıtan sözdür (s. 854). Geçmişten günümüze yaklaştıkça gelişen teknolojinin etkisiyle çocuk kitaplarının kalitelerinde, görsellerinde ve içeriklerinde ve hatta metinlerde kullanılan sözcüklerde dahi değişimler, farklılaşmalar olmuştur. Buna; görsellerdeki renklilik, çeşitlilik, yazı stillerindeki farklılıklar, televizyonlarda izlenen çizgi filmlerdeki birtakım sesler ve bu seslerin çocuk kitaplarına da yansıması ile teknolojinin getirdiği yeni sözcük ve tabirler örnek verilebilir. İncelenen kitaplarda genellikle metin içerisinde zaman zaman da görseller üzerine serpiştirilmiş yansıma sözcükler tespit edilmiştir. Bu yansıma sözcüklerden “me(II) (keçi, koyun vb. sesi), hav(II) (köpek sesi), miyav (kedi sesi), gak (karga sesi)” ve bu sözcüklerden türemiş sözcükler (meleme, melemek, havlama, havlamak, miyavlama, miyavlamak, gaklama, gaklamak) GTS’de madde başı olarak bulunmaktadır. Ancak bu yansıma sözcüklerin dışında, başka yansıma seslerden türemiş sözcükler GTS’de madde başı olarak verilmesine rağmen, bu sözcüklerin türediği asıl sözcük kökü madde başı olarak verilmemiştir. Tablo 2’de sol sütunda, bahsedilen yansıma sözcüklere ve bu sözcüklerin metinden çıkarılan anlamları, sağ sütunda da bu sözcüklerden türemiş olan sözcüklere yer verilmiştir.

Tablo 2. GTS’deki yansıma sözcüklerin durumu

GTS’de madde başı olmayan yansıma sözcükler	GTS’de madde başı olan yansımadan türemiş sözcükler
gıt/gıdak (tavuk sesi)	gıdaklama, gıdaklamak, gıdaklayış
gür (yağmur öncesi hava akımlarının çarpışmasıyla oluşan ses)	gürleme, gürlemek, gürletme, gürletmek, gök gürlemesi, gök gürültüsü
hor (uyurken burnun tıkanması veya başın pozisyonundan kaynaklanarak gırtlaktan çıkan ses)	horlama, horlamak, horuldama, horuldamak, horuldayış, horul horul, horultu, horultulu
hır (köpeğin kızgınlığını belli etmek veya saldırmadan önceki çıkardığı ses)	hırlama, hırlamak, hırlaşma, hırlaşmak, hırlatma, hırlatmak, hırlayış, hırlaşma, hırlaşmak
hır (insanların boğazından veya göğsünden gelen boğuk ses)	hırıldama, hırıldamak, hırıldayış, hırıl hırıl, hırıltı, hırıltıcı
mır (kedinin mutlu ve güvendedeyken boğazından çıkardığı hafif ses)	mırlama, mırlamak
vırak (kurbağa veya karganın çıkardığı ses)	vıraklama, vıraklamak
gur/gurul (mide veya karından gelen ses)	guruldama, guruldamak, gurultu, gurul gurul, gurul gurul etmek, guruldatma, guruldatmak

Tablo 2’deki sözcüklerin dışında, incelenen çocuk kitaplarında geçen bazı yansıma sözcükler aşağıda ayrı bir şekilde sıralanmıştır. Bu yansıma sözcüklerden türemiş sözcük genellikle olmamaktadır. GTS’de bu yansıma sözcüklere madde başı olarak yer verilmemiştir. Bununla birlikte yanına “*” işareti bırakılan kelimeler Zülfikar’ın (1995) Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler kitabında yer almaktadır.

“ai” eşek sesi,

“bum/bom*” patlama sesi,

“cak cak* (çiğnemek)” söz grubu günlük hayatta da karşılaşılan bir kullanım olup sakız çiğnerken çıkan ses,

“cik”*, “ciklemek” kuş veya civciv sesi,

“cos/cıs*” su veya soğuk bir şeyin sıcak bir nesneye değdiği anda çıkan ses,
 “düt” korna sesi,
 “guk” bir metinde güvercin sesi, başka bir metinde de kuş sesi,
 “hey” nara sesi,
 “hıh”, “kızma, beğenmeme” durumlarında çıkarılan bir ses,
 “hım” düşünme anında çıkarılan ses,
 “hih/hihihi/hehehe/hahaha” gülme anında çıkan ses,
 “hi/hiyh” şaşırma veya korkma anında hızlıca içe nefes çekilmesi sonucunda çıkan ses,
 “hüp” çay, kahve gibi bir şeyler içerken çıkan ses,
 “mö/mo” inek, camız vb. sesi,
 “mmm” beğenme anında çıkarılan ses,
 “plop” suya düşen su damlası sesi,
 “puf” balon şişirirken veya balonun havası inerken çıkardığı ses,
 “puh/peh” kedinin kızma sırasında çıkardığı ses (“peh” farklı bir anlamla sözlükte var.)
 “slop” küçük bir nesnenin suya düştüğünde çıkan ses,
 “şiş” veya “şişt”, “susun” anlamında bir uyarı veya “bakar mısın” anlamında bir seslenme anlamı olan ünlem sözcüğü,
 “şlap/şlop” diliyle sıvı içen hayvanların içme anında çıkan ses,
 “ühü” ağlama sesi,
 “vak*” ördek sesi,
 “vik” yavru köpek sesi,
 “vuv” rüzgar sesi,
 “yihu” sözcüğü çok sık geçen bir sözcük olup sevinç, mutluluk anında söylenilen bir sözcüktür.

1.3. Oldurganlık/ettirgenlik eki [-(A/I)r, -(A/I)t, -tIr] alan madde başlarıyla ilgili tutarsızlıklar

Tablo 3. Oldurgan/ettirgen madde başlarıyla ilgili tutarsızlıklar

GTS’de olan	GTS’de olmayan	GTS’de olan	GTS’de olmayan
Karaya çıkarmak	Karaya çıkmak	Kendine gelmek	Kendine getirmek
Tuzağa düşmek	Tuzağa düşürmek	Birbirine düşmek	Birbirine düşürmek
Gayrete gelmek	Gayrete getirmek	Kafası karışmak	Kafasını karıştırmak
Çılgılık koparmak	Çılgılık kopmak	Akıl sır ermemek	Akıl sır erdirememek

Tablo 3’teki örneklere bakıldığında bazı fiillerin oldurganlık/ettirgenlik ekli hâlinin bazı fiillerin de bu ekleri almamış hâlinin madde başı yapıldığı görülmektedir. Ancak fiilin her iki hâlinin de madde başı yapıldığı durumlar da vardır: “çileden çıkmak/çıkarmak, ortaya çıkmak/çıkarmak” fiillerinde olduğu gibi.

1.4. Olumsuz/zıt anlamlısı veya olumlusu olmayan madde başları

Tablo 4. Olumsuz/zıt anlamlısı veya olumlusu olmayan madde başları

GTS’de olan	GTS’de olmayan	GTS’de olan	GTS’de olmayan
başarısız olmak	başarılı olmak	soy sop	soysuz sopsuz
haklı çıkmak	haksız çıkmak	tansiyonu çıkmak	tansiyonu düşmek
iş düşmemek	iş düşmek	uzun boylu	kısa boylu
mutlu olmak	mutsuz olmak	zararı olmamak	zararı olmak
peşini bırakmamak	peşini bırakmak		

Tablo 4 incelendiğinde bazı söz gruplarının olumsuz/zıt anlamlısının bazılarının da olumlusunun madde başı olarak tercih edildiği görülmektedir. Türkçede bazı söz gruplarının olumlusu veya olumsuz/zıt anlamlısı bulunmamaktadır. Örneğin “göz açtırmamak” deyiminin “göz açtırmak” hâli yoktur. Bunun gibi kullanımlarda tercih hakkı olamaz, var olan sözlüğe dahil edilir. Hâlbuki Tablo 4’teki söz gruplarının hepsi hem metinlerde geçmekte hem de konuşma dilinde kullanılmaktadır. Ancak sözlüğe madde başı olarak eklenirken kullanımdan ziyade sözlük hazırlayanların tercihinin ön plana çıktığı görülmektedir.

1.5. Edilgenlik/dönüşlülük eki [-(I)l, -(I)n] alan madde başlarıyla ilgili tutarsızlıklar

“yapılmak, edilmek, konuşulmak, sorulmak, yürünmek; dövünmek, taranmak,..” gibi edilgenlik/dönüşlülük eki alan birçok kelime madde başı yapılırken; yine bu ekleri alan ama ayrı yazılan “tatil edilmek, yardım edilmek, söz edilmek, ...” gibi birleşik sözcükler madde başı yapılmamıştır. Ancak söz konusu ekleri alan “hissedilmek, zannedilmek, ...” gibi bitişik yazılan birleşik fiillere madde başı olarak sözlükte yer verilmiştir.

1.6. Arapça/Farsça alıntılarının yazımındaki tutarsızlıklar

Arapça/Farsçadan alıntılanan bazı tamlamaların yazımıyla ilgili madde başlarında tutarsızlıklar saptanmıştır. Metinde “Mushaf-ı Şerif” (Kur’an) ve “Cenab-ı Hak” (Allah) yazımlarıyla karşılaşılan söz grupları, GTS’de “Mushaf-ı Şerif” ve “Cenabihak” yazımlarıyla madde başı yapılmıştır. Her iki söz grubu da Arapçadan alıntılanmış ve Farsça kurallara göre tamlama yapılarak Türkçeye yerleşmiş olan tamlamalardır. Ancak GTS’ye farklı yazımlarla madde başı yapıldığı görülmüştür.

1.7. -CE yapım eki alan madde başlarıyla ilgili tutarsızlık

Aslında bir çekim eki olduğu ama klişeleşerek ve fonksiyon değiştirerek eskiden beri yapım eki hâlinde kullanılan (Ergin, 2004, s.167) “-CE” isimden isim yapım ekini alan sözcükler GTS’de madde başı yapılırken tutarsız davranılmıştır. “-CE” yapım ekini alan bazı sözcükler madde başı yapılırken (bence, sence, ailece, yaşça...) bazıları yapılmamıştır (rütbece, yapıca...). Burada kriter sık kullanım olabilir. Ancak yapılan sıklık çalışmasında hiç karşılaşılmayan “bencesi, sencesi” gibi -CE yapım ekinden sonra çekim eki alan bu sözcüklerin madde başı yapılmış olması “sık kullanım” düşüncesini de çürütmektedir.

1.8. Tekil/çoğul madde başlarındaki tutarsızlık

Madde başlarında bazı sözcüklerin/söz gruplarının hem tekil hem de çoğul hâlleri bulunurken (o, onlar; bu, bunlar; şu, şunlar; köpek balığı, köpek balıkları; karınca, karıncalar gibi) bazı sözcüklerin/söz gruplarının sadece tekil hâlleri yer almaktadır (başkası, hangisi, eşek ... gibi).

1.9. Madde başlarında bazı yaygın yanlışların eksikliği

Yazı dilindeki yaygın yanlışlar doğru biçimlerine “bk.” kısaltması ile gönderildiği (Türk Dil Kurumu, t.y.b) şeklinde bir beyana rağmen bazı madde başlarında buna dikkat edilmemiştir. “gene, makine” sözcüklerinde doğru yazıma gönderme yapılmış ancak “meyva, iglo” sözcüklerinde böyle bir göndermede bulunulmamıştır. “iglu” GTS’de madde başı olarak bulunurken “iglo” geçmemektedir. Hâlbuki Google arama motoruna “iglu nedir?” şeklinde bir soru yazıldığında sonuçların çoğunda “iglo” bulunmakla birlikte “Wikipedia özgür ansiklopedi”de açıklamaya “İglu ya da iglo...” şeklinde başlanmıştır (“İglo”, 2025).

1.10. Madde başlarında bazı kalıp sözlerin eksikliği

Söz varlığı içerisinde yer alan ve bir toplumun bireyler arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan sözlere ilişki sözleri (kalıp sözler) denilir (Aksan, 2004, s.34). GTS’de kalıp sözlerin kimine yer verilmiş (hayrola, lanet olsun, ne olur ne olmaz, Allah rahmet eylesin, Allah versin, Allah korusun, Allah’a ısmarladık, canı sağ olsun, günaydın, geçmiş olsun, Allah rızası için, ...) kimine yer verilmemiştir (teşekkür ederim, rica ederim, buyurun, iyi günler, lafın gelişi, Allah sevdiğine kavuştursun, Allah ne muradın varsa versin, Allah tuttuğunu altın etsin, Allah [senden] razı olsun...).

1.11. Madde başlarında sözlükselleşmiş söz gruplarının eksikliği

“zaman” sözcük biçimi ile kurulan sözcüksel birimleri tablo hâlinde gösteren Çalışkan (2020, s. 191-192), sözcüksel birimler başlığı altında ele alınan kullanımların bir kısmının sözlükselleştiği ancak büyük bir kısmının sözlükte yer almadığını, bu durumla ilgili birçok araştırmacının tespitlerinin olduğunu veya sözlük birimlerindeki içerik yetersizliğine dair eleştirilerde bulunduklarını belirtmiştir. Bu durumu örnek olabilecek GTS’de yer almayan birçok söz grubu tespit edilmiş olup burada birkaçına yer verilecektir: birbirine düşürmek/kırdırmak, aklına (parlak) bir fikir gelmek, ayakta alkışlamak, başını öne eğmek, canını ortaya koymak, duyduklarına

inanamamak, diyelim ki, dünden razı, ağrına gitmek, bir çift laf etmek, bir miktar, bir o tarafa bir bu tarafa, bu işte bir bit yeniği var, hayırdır, havada karada, ...

2. Güncel Türkçe Sözlük'te tanımlama ve örneklemelerle (tanıklama) ilgili sorunlar

2.1. Arama motorunda olan madde başlarındaki sorunlar

GTS arama motorunda söz varlığı unsurlarının tanımına bakılmak istendiğinde şu sorunlarla karşılaşilmektedir:

- Söz varlığı unsuru arama motoruna yazılırken aranan madde başı altta çıkmakta, üzerine tıklandığında tanım bulunmamakta. Aynı madde başı basılı sözlükte de bulunmamakta (beş on, fal taşı gibi, iş düşmek, oracıkta, manipüle).
- Söz varlığı unsuru arama motoruna yazılırken aranan madde başı altta çıkmakta, üzerine tıklandığında tanım bulunmamakta. Madde başının ilk sözcüğü arama motoruna yazılarak tanımı bulunduktan sonra sol alttaki “Atasözleri, Deyimler, Birleşik Sözler, Kalıp Sözler” butonuna tıklanarak aranan söz varlığı unsuru bulunmakta ve burada üzerine tıklanarak tanımına ulaşmakta (didik didik etmek, gayret göstermek, kulağını çekmek, suratını ekşitmek, uyku basmak, ümidini kesmek).

Tablo 5'te yanlarında “*” işaretli olan söz varlığı unsurlarıyla ilgili sorunlar tablonun altında verilmiştir.

Tablo 5. GTS'de Söz varlığı unsurlarının arama motoru, tanımlama ve basılı sözlükteki durumu

Söz Varlığı Unsurları	GTS Arama Motoru	GTS'de Tanım	Atasözleri, Deyimler, Birleşik Fiiller, Kalıp Sözler, Birleşik Sözler	Basılı Sözlük (Türk Dil Kurumu, 2023)
beş on	var	yok	yok	yok
beti benzi atmak	var	yok	var*	var
didik didik etmek	var	yok	var	var
fal taşı gibi	var	yok	yok	yok
gayret göstermek	var	yok	var	var
iş düşmek	var	yok	yok	yok
kulağını çekmek*	var	yok	var	var
maniple*	var	yok	yok	yok
oracıkta	var	yok	yok	yok
sabahtan akşama kadar	var	yok	yok	var
suratını ekşitmek	var	yok	var	var
uyku basmak (bastırmak)	var	yok	var*	var
ümidini kesmek	var	yok	var	var

“beti benzi atmak” deyimini GTS'de arama motorunda çıkmasına rağmen tanımı verilmemiştir. Ancak arama motoruna kelimeyi yazarken hemen altında görülen “beti benzi kalmamak” deyimine bakıldığında bu deyim tanımı görülmektedir. Ayrıca tanımın altında geçen “Atasözleri, Deyimler, Birleşik Sözler, Kalıp Sözler” butonuna tıklandığında “beti benzi atmak” deyimine karşılaşılmakta ve buradan deyim tanımı ulaşılabilir. Hâlbuki bu durum deyim tanımı ilk sözcüğü olan “bet(I)” madde başında olması gerekmektedir. Ancak “bet(I)” sözcüğüne bakıldığında “Atasözleri, Deyimler, Birleşik Fiiller, Kalıp Sözler” butonuna yer verilmediği görülmektedir.

“Kulağını çekmek” GTS arama motorunda var ama tanımı verilmemiştir. “kulak” sözcüğünün altında yer alan “Atasözleri, Deyimler, Birleşik Sözler, Kalıp Sözler” butonunda deyim ve tanımına ulaşmakta ancak burada da bu deyim yanında bulunan “kulağını bükmek, kulağının zarı patlamak, kulağını çınlatmak, kulak vermek” gibi deyimlerin de GTS'de tanımı verilmemiştir.

“maniple” sözcüğü GTS arama motorunda var ama hem GTS'de hem de basılı sözlükte tanımı bulunmamaktadır. Ayrıca yazım kılavuzu (Türk Dil Kurumu, 2012) içerisinde de bu kelime yer almaktadır.

2.2. Gönderme sorunu

Madde başı olan kelimelerin kullanım sıklıklarının dikkate alındığı, eş veya yakın anlamlı sözlerden yaygın olanında tanımın verildiği, yaygın olmayan madde başlarında ise ► işareti ile yaygın kullanıma gönderme yapıldığı (TDK, t.y.b) belirtilmiştir. Burada verilen “çulpan, duyar, kavuştak, sagu, uca” gibi örnekler için bu uygulama yerinde bir uygulama olabilir. Ancak kullanım sıklığı birbirine çok yakın madde başları için de aynı kuralın uygulanması tartışılabilir.

“ümit” sözcüğünün tanımında “umut” sözcüğüne gönderme yapılmıştır. “ümit” ve “umut” sözcükleri ile bu sözcüklere ait alt maddelerinin sıklık verileri Tablo 6’ ve Tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 6. "ümit" madde başı ve alt maddelerine ait sıklık verileri

Madde Başı ve Alt Maddeleri	Gönderme Yapılan Madde Başı veya Alt Maddeler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Toplam
ümidi kırılmak	umudu kırılmak	-	2	-	-	2
ümidi boşa çıkmak	umudu boşa çıkmak	-	-	-	1	1
ümidini kesmek	umudunu kesmek	1	1	1	3	6
ümit	umut	10	14	13	16	53
ümit etmek	umut etmek	1	1	-	4	6
ümit kesmek	umut kesmek	2	-	-	-	2
ümitlenmek	umutlanmak	1	-	-	1	2
ümitli	umutlu	-	-	1	-	1
ümitsiz	umutsuz	6	-	6	3	15
ümitsizce	umutsuzca	-	2	-	-	2
ümitsizlik	umutsuzluk	2	3	1	3	9
ümitsizliğe düşmek/kapılmak	umutsuzluğa düşmek	3	-	-	-	3
ümit vermek	umut vermek	1	-	-	2	3
13 madde başı		27	23	22	33	105

Tablo 7. "umut" madde başı ve alt maddelerine ait sıklık verileri

umut	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Toplam
umudunu kesmek	-	-	1	1	2
umudunu yitirmek	1	-	-	-	1
umut	6	23	25	17	71
umut etmek	-	2	1	4	7
umut kesmek	1	-	-	-	1
umutlanmak	-	-	-	2	2
umutsuz	-	-	4	1	5
umutsuzca	-	-	3	3	6
umutsuzluk	-	4	7	1	12
9 madde başı	8	29	41	29	107

Tablo 6’nın verilerine göre “ümit” sözcüğünün sıklığında herhangi bir anlamlı artış ya da azalış bulunmazken genel olarak dört sınıf seviyesinde birbirine yakın sayıda sıklığa sahiptir. Tablo 7’de ise “umut” sözcüğünde de herhangi bir anlamlı artış ya da azalış bulunmazken 1. sınıf seviyesinde diğerlerine nazaran çok az sıklıkta kullanıldığı görülmektedir. Her iki tablonun verilerine göre, “ümit” sözcüğüyle başlayan madde başları (13 adet) “umut” sözcüğünden (9 adet) daha fazladır.

Bununla birlikte her iki sözcükle başlayan madde başları sayıları toplamı (105, 107) birbirine yakındır. Ayrıca “Allah’tan ümit kesilmez” kalıp sözü 3. sınıf söz varlığı içinde bir kez geçmekle birlikte bu söz GTS’de bulunmamasına rağmen “Allah’tan umut kesilmez” sözüne yer verilmiş olup GTS arama motorunda da karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6 ve Tablo 7’nin verilerinden ayrı olup yine bu başlık altında karşılaşılan bir problemi daha ele almakta fayda vardır. “çenesini tutmak” deyiminin tanımında “ağzını tutmak” deyimini verilmiş: ancak sözlük kullanımıyla ilgili açıklama kısmında böyle durumlar için “sık kullanılabilecek bir simge ile gönderme yapıldığı” ifade edilmiştir. Bu simge burada olmadığı için iki sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi “çenesini tutmak” deyiminin tanımı “ağzını tutmak” olarak verilmiş olup deyim deyimle açıklamak, kullanıcı açısından “anlayamama” sorununu oluşturabilir. Hele ki kullanıcılar ilköğretim düzeyindeki çocuklara sözlük, işlevini yerine getirememiş olur. İkinci sorun ise kullanıcı “ağzını tutmak” deyiminin tanımına bakmak istediğinde bu deyim tanımında üç maddeyle karşılaşacaktır. Bu maddeler şu şekildedir: “1. boşboğazlık etmemek. 2. kötü söz söylememek. 3. bir konuda arzu edilmeyen düşüncelerin açığa çıkmasını susarak önlemek.” (TDK, t.y.a) Tanımlardan da anlaşılacağı üzere “çenesini tutmak” deyimini ile 1. tanımın ilgisi bulunmamaktadır. Kullanıcı 2 ve 3. tanımlara bakarak “çenesini tutmak” deyiminin anlamını öğrenmiş olacaktır. Ancak bu durum da kullanıcıları yorabilir. Dolayısıyla bu deyimler tanım olarak tamamen birbirini karşılamıyorsa “ağzını tutmak” deyiminin 2. ve 3. tanımları “çenesini tutmak” deyiminin tanımı içerisinde verilerek üçüncü maddeye de “ağzını tutmak” deyimini eklenebilir. Kullanıcı bu üçüncü maddeyi merak ederse onun tanımına da açıp bakabilir. Böylece sözlük kullanıcılarına da kolaylık sağlanmış olabilir.

2.3. Tanımlama ve tanımlara verilen örneklerle ilgili sorunlar

Sözlüğün Kullanımıyla İlgili Açıklamalar’da örnek cümlelerle ilgili “... ardından deyimleşmiş veya kalıplaşmış biçimler anlamlarıyla ve varsa örnekleriyle sıralanmış ...”, “Sözlerin cümle içindeki kullanımlarını göstermek ve anlamlarına açıklık getirmek için ölçünlü dille yazılan metinlerden seçme örnek cümleler, tırnak içinde ve eğik yazıyla dizilerek verilmiştir. Herhangi bir örnek cümle, içindeki sözlerin zenginliği, kullanım güzelliği veya çarpıcılığından dolayı birden fazla madde için de örnek olarak gösterilebilmiştir.” ifadelerine yer verilmiş. Dört sınıf düzeyinde de yapılan sıklık çalışması için söz varlığı unsurlarının kodlamaları yapılırken tereddüde düşülen söz varlığı unsurlarının sözlükte olan biçimlerini kodlamak için Güncel Türkçe Sözlük’e bakılmıştır. Sadece tereddüt yaşanan söz varlığı unsurları için GTS’ye bakılmasına rağmen dört sınıf düzeyinde yaklaşık 1.300 söz varlığı unsurunda ya hiç örnek verilmediği ya da metinde geçen anlam için örneklendirme yapılmadığı tespit edilmiştir.

Örnekler hem tanımı tamamlayarak örneğin daha iyi anlaşılmasını sağlamakta hem de sözcüğün sözdizimsel, eş dizimsel, dil bilgisel özelliklerini göstermektedir (Serin, 2022, s.68). Bu nedenle örnek seçiminde veya yazımında dikkatli ve titiz davranılmalıdır. Bilinen, sık kullanılan bir sözcüğün tanımı altında verilen örnek cümlelere güncel kitaplardan yanlış anlamaya mahal vermeyecek cümle seçilebilir. Örneğin, “değiştirmek” sözcüğünün bir tanımı “5. -i Başka bir duruma, başka bir görünüme getirmek “Tuvalet onu ne değiştirmiş, gençliğinin cazibesini, vücudunu, gözlerinin rengini nasıl belli etmişti!” şeklindedir. Bu tanımda cümle içerisinde geçen “tuvalet” kelimesinden dolayı söz konusu örnek kullanılmayabilir. Çünkü “tuvalet” sözcüğü günümüzde “gece kıyafeti”nden ziyade başka bir anlamda kullanılmaktadır. Sıklık çalışmasında dört sınıf düzeyinde “tuvalet” sözcüğü toplamda 10 kez geçmekte olup “gece kıyafeti” anlamında kullanılmamışlardır. Örnekteki cümle iyi bir yazarın iyi bir eserinden alınmış olabilir ancak en azından “değiş(tir)mek” gibi sık kullanımda olan (Yapılan sıklık çalışmasında toplamda 281 kez geçmektedir.) bir sözcük için farklı bir cümle kullanılması daha uygun olabilir.

GTS’de söz varlığı unsurlarında tanımlama, gönderme ve örneklemeyle ilgili karşılaşılan bazı problemler aşağıda birer örnekle anlatılmıştır:

- “içini çekmek” deyiminin tanımı “iç çekmek” olarak yapılmış ve örnek cümle "Öyle ağlıyor ki ben de içimi çeke çeke onu teselli etmeye çalışıyorum." şeklinde verilmiştir. Burada iki sorun vardır: Birincisi deyim tanımı açık bir şekilde verilmemiş; deyim, deyimle tanımlanmıştır. İkinci sorun ise üçüncü tekil iyelik ekiyle verilen madde başı

deyim, örnekte birinci tekil iyelik ekiyle ve deyimın fiil kısmı ikileme şeklinde verilmiştir. Buradaki birinci soruna benzer şekilde tanıımı açık ve anlaşılır yapılmayan başka söz varlığı unsurları da olmakla birlikte birçoğunda örnek cümleye yer verilmemiştir.

- “dik kafalı” birleşik sözcüğünde “dikbaşı” birleşik sözcüğüne gönderme yapılmış ve örnek cümle verilmiş. Ancak gönderme yapılan çoğu madde başında örnek cümleye yer verilmemiştir.
- “yaprak sarması” söz grubunda “sarma”ya gönderme yapılmış, ancak “yaprak sarması”nın tanıımı “sarma” madde başında 4. sırada verilmiş ve örnek cümle kullanılmamış. Az da olsa buna benzer durumlarla karşılaşılmiştir.
- “baron” sözcüğü “batı ülkelerinde vikont ile şövalye arasında soyluluk unvanı”, “markiz” sözcüğü “Markinin karısı” şeklinde tanımlanmış. Tanımlamalar içerisinde anlamı bilinmeyebilecek başka kelimeler geçmekte olup buna benzer tanımlamalar tespit edilmiştir.
- Tanımlama ve örneklemelerde GTS’nin pek güncellenmediği görülmektedir. Kısmen konuyla ilgili yukarıda anlatılan problemleri de içeren bir örnek verilecek olursa durum daha iyi anlaşılabilir. “düşmek” fiilinin 2005’te basılan Türkçe Sözlük’te (Türk Dil Kurumu, 2005, s. 590-591) 32 tanıma yapılmış, bu tanımların beşine örnek verilmemiş, 16 tanıma metinlerden örnekler alınmış, 11 tanıma da sözlüğü hazırlayanlar tarafından örnek yazılmıştır. Bunlar GTS ile karşılaştırıldığında Türkçe Sözlük’ten (TDK, 2005) iki tanımın çıkarıldığı, yerine başka iki tanımın yazıldığı, iki tanımın da kısmen değiştirildiği, dolayısıyla yine 32 tanıma yer verildiği görülmüştür. Ancak Türkçe Sözlük’teki -iki tanım kısmen hariç- 28 tanımın ve örnek cümlelerin aynen GTS’de de yer aldığı tespit edilmiştir. Aradan geçen 20 yılda beş örneksiz tanıma örnek cümle yazılmaması ve tanıımı sözlük hazırlayıcıları tarafından yapılan 11 örneğe edebî metinlerden örnek bulunmaması, bu hususta yeterli çalışmaların olmadığını göstermektedir.

2.4. Benzer madde başlarını tanımlamadaki tutarsızlıklar

“tuz ruhu: hidroklorik asit.” (örnek var); “çamaşır suyu: çamaşır, bulaşık vb. alanlarda temizlemek ve beyazlatmak amacıyla kullanılan kimyasal sıvı.” (örnek yok) Bu iki madde başı da temizlikte kullanılan ürünler için kullanılan söz grupları olup tanımlamaları farklı tarzda yapılmıştır. “çamaşır suyu”nun tanıımı gayet anlaşılabilirken “tuz ruhu”nun tanımını anlamak için terim anlamlı sözcükleri bilmek gerekmektedir.

2.5. Eş anlam/zıt anlam bilgisinin eksikliği

GTS’de “eş anlamı” ve “zıt anlamı” butonları bulunmamaktadır. Madde başlarının tanım ve örneklemelerinden sonra “Atasözleri, Deyimler, Birleşik Fiiller, Kalıp Sözler” ve “Birleşik Sözler” butonları bulunmaktadır. Kullanıcı bu butonlar sayesinde baktığı madde başının ilişkili olduğu söz varlığı unsurlarına bakarak kendi söz dağarcığını zenginleştirme imkânına sahip olabilmektedir. İlgili madde başının tanımlarından eş anlamı veya zıt anlamı olan varsa bu tanımların hemen altına fark edilebilir şekilde bu bilginin verilmesi kullanıcı açısından faydalı olabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dil, bir toplumu millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Bir yandan ait olduğu milletin kültürel değerlerinin oluşumuna katkı sağlarken diğer yandan da bu değerleri nesilden nesle taşıyıcılık görevini üstlenir. Dilin yok olması demek, kullanıldığı milletin de yok olması anlamına gelir. Bu nedenle dil, ait olduğu millet ve milletin kurumları tarafından korunmaya çalışılır. Bunda da en yaygın ve etkili yol, dilin kendine ait sözlüğünün hazırlanmasıdır. Sözlükler; dilin söz varlığı unsurlarının, dil bilim ve sözlük bilimin belirlediği kurallar çerçevesinde basılı veya elektronik ortamda hazırlanmasıyla oluşur. Ana dili kullanıcıları ve yabancı dil öğrenenler, bu sözlüklerden faydalanarak iletişimde anlama ve anlatma becerilerini güçlendirmek için söz dağarcığını zenginleştirirler. Kullanıcının aradığı söz varlığı unsurlarını tam ve anlaşılır şekilde sözlükte bulabilmesi sözlüğün kalitesini gösterir. Söz varlığı sıklık çalışmaları sözlüklerin içerikleriyle ilgili

katkı sunarken sözlüklerle ilgili yapılan çalışmalar da onların kullanıcılar için daha da kaliteli olmasını sağlar.

İlkokul 1, 2, 3 ve 4. sınıf (6-10 yaş) seviyesi çocuk kitaplarında yapılan söz varlığı sıklık çalışmasında elde edilen veriler kullanılarak Güncel Türkçe Sözlük'te yapılan çalışmada madde başlarında, tanımlamalarda ve örneklemelerde birtakım sorunlar tespit edilmiştir.

Güncel Türkçe Sözlük'ün "Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar" (TDK, t.y.b) kısmında eş sesli madde başlarını birbirinden ayırmak için Romen rakamlarıyla numaralandırma yapıldığı belirtilmekle birlikte bu maddelerin sıralamasında hangi kriterlere göre öncelik verildiğiyle alakalı herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Ayrıca maddelerin anlamlandırılmasında genellikle yaygın anlama öncelik verildiği (TDK, t.y.b) ifade edilmiştir. Ancak eş sesli madde başlarının numaralandırılmasında yaygın kullanıma dikkat edilmediği ve numaralandırma hususunda bir tutarsızlık olduğu anlaşılmıştır.

Sözcükler, tanım ve bu tanıma ait örneklere bakılarak öğrenilmekle birlikte bazen sözcüğün eş anlamının veya zıt anlamının verilmesi o sözcüğün öğrenilmesinde tanımdan daha etkili olabilmektedir. Ayrıca Karadağ'a (2019, s.37-38) göre; anlam ayrımlarının belirlenerek ve kelime bilgisindeki belirsizlikler giderilerek öğretilen eş anlamlı kelimelerin anlatımı zenginleştirilmesi; zıt anlamlı kelimelerin de hızlı algılanabilir olması ve dikkati kolayca üzerine çekebilmesi gibi özelliklerinden dolayı bu anlam grubundaki kelimeler kelime öğretiminde önemli bir yere sahiptir. GTS'de madde başları ve tanımları yanında sözcüklerin eş veya zıt anlamlarının verilmediği görülmüştür.

İlhan'a (2009, s.536) göre, sözlüğün amacına uygun olarak düzenlenmesi, bunun için de ait olduğu dilin bütün lehçe, şive ve ağızları göz önünde bulundurularak dilin bütün kelimelerinin tespit edilmesi gerekir. Argunşah (2012, s.95-96) da özellikle 20. yüzyılda Türkiye Türkçesiyle yazılmış edebî metinlerde geçen bütün kelimelerin -buna yerel ağızlarda geçen kelimeler de dahil- hangi sıklıkta geçerse geçsin sözlükte yer alması gerektiğini belirtmiştir. Yansıma sözünü tanımladıktan sonra bunları örneklendiren Karaağaç'ın (2022, s.854) verdiği bu örnekler içerisinde geçen "çatır, gür gür, hır hır" yansıma seslerine de GTS'de yer verilmemiştir. Başka bir yansıma sözcük olan "hüp" sözcüğü genel olarak "hüp diye" şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca halk arasında "hüplemek" fiili de sıkça kullanılmaktadır. Örneğin, bu yansıma sözcük "çayı hüp diye içti", "çayını hüpleyiver de kalkalım" gibi ifadelerde "hızlıca içmek" anlamında kullanılmaktadır. Öyle ki bu sözcük sanatçıların şarkılarına isim bile olabilmektedir: Pop müzik sanatçısı Tarkan'ın 2001 yılında çıkan karma albümünde söz ve müziği Nazan Öncel'e ait olan "Hüp" adlı bir şarkısı olup (Hüp, 2025) şarkıda "Hüp diye içine çek beni" şeklinde bir ifade yer almaktadır. İncelenen metinde de "hüp diye yutmak" şeklinde kullanılmıştır. Şarkılarında kullandığı deyim ve atasözlerinden dolayı dönemin TDK başkanı Ş. Haluk Akalın'ın taktir ettiği Tarkan'ın (Özgenç, 2008) insanların dilinde dolaşan başka bir şarkısında geçen sözcüğün, hatta TDK'nin kendi yayımladığı dil bilim kitabında geçen sözcüklerin, TDK'nin hazırlamış olduğu sözlükte bulunmamasının sözlük bilimi açısından önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Dijital mecralarda kullanıcılara kolaylık sağlamak amacıyla arama motoruna aranmak istenilen kelime yazılmaya başlandığında ilk harften itibaren olası kelimeler altta listelenir. GTS'nin arama motorunda da aynı amaçla oluşturulmuş bir listeleme mevcuttur. Ancak GTS arama motorunda bazı söz varlığı unsurları listelenmemekte, listelenenler içerisinde bazıları seçildiğinde herhangi bir tanımla karşılaşmamakta, ait olduğu madde başının tanım sayfasında yer alan "Atasözleri, Deyimler, Birleşik Fiiller veya Kalıp Sözler" ile "Birleşik Kelimeler" butonuna tıklanıldığında açılan sayfada çıkması gereken alt maddelerin burada bulunmaması veya başka bir madde başının alt maddeleri içerisinde yer alması; bazı madde başı sözcükler, tanımlar veya örneklemeler konusunda TDK'nin basılı sözlüğü ile GTS'si arasında uyumsuzluk olması gibi sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlar sözlük hazırlama ekibinin gözünden kaçmış olabilir veya GTS'de teknik sorunlardan kaynaklanıyor olabilir. Her ne sebeple olursa olsun bir devlet kurumu tarafından milyonlarca kullanıcıya sunulan bu sözlüklerde bu kadar hatanın/sorunun olması sözlük bilimi açısından önemli bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

Değişik söyleyiş biçimlerinin yaygın olduğu durumlarda (gene/yine, makine/makine, meyva/meyve gibi) en yaygın biçim abece sırasında madde başı olarak açıklanmak, ötekinde açıklama yapmadan buna göndermede bulunmak yoluyla gösterilir. (Aksan, 2015, s.84-85) Bu durum Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar'da da belirtilerek “ahçı/aşçı, sarmısak/sarımsak” sözcükleri örnek olarak verilmiştir (TDK, t.y.b). “marol/marul, karnabahar/karnabakar, poaça/poğaça, miğde/mide ...” gibi birçok değişik söyleyiş biçimi olan sözcükler olup bunlar GTS'de madde başı olarak bulunmamaktadır. Bu tür sözcüklerin GTS'de madde başı olarak yer alması için herhangi bir ölçüt veya bilgi sözlüğün kullanımı için yapılan açıklamalarda yer almamaktadır. Bu da bu tür sözcüklerin seçiminin sözlük hazırlayıcıların inisiyatifine bırakıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

Arapça/Farsça alıntı tamlamalardaki tutarsızlıklar önümüze iki sorun çıkarmaktadır: İlk olarak Arapça/Farsça tamlama kurallarına göre isim/sıfat tamlaması oluşturmaya dair Türkiye Türkçesinde herhangi bir yazım/dil bilgisi kuralı bulunmamaktadır. Bununla birlikte TDK yazım kılavuzunda hem kısa çizgi hem de kesme işaretinin kullanımıyla ilgili açıklamalarda da Arapça/Farsça tamlamalarda bu işaretlerin kullanılabileceğine dair açıklayıcı bir madde bulunmamaktadır. İkinci olarak ise bu tarz tamlamalarla oluşmuş söz grupları sözlüğe eklenirken nelere dikkat edildiği, hangilerinin bitişik hangilerinin bazı noktalama işaretleriyle ayrı yazılacağıyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Bu durum Türkçeyi doğru yazma hususunda insanları ikilemede bırakabilir veya yanlış yazımlara sebebiyet verebilir.

Çekim ekleri ad veya fiil soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre, kelimeler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuran eklerdir (Korkmaz, 2010, s.58). Çekim ekiyle çekimlenmiş sözcüklerin kök veya gövdesini hatta sözcüğün çekimli olup olmadığını da herkes bilemeyebilir. Bu nedenle sözlük kullanıcıları karşılaştıkları çekimli sözcüğü sözlükte ararlar. Bu bakımdan sözcüklerin çekimli hâllerini sözlükte göstermek önemli bir sözlüksel niteliktir (Baskın, 2016, s. 68) Araştırmada “-lEr” çokluk eki alan bazı sözcükler/sözcük grupları sözlükte madde başı olarak verilirken bazıları tekil olarak verilmiştir. Aynı durum “-CE” isimden isim yapım eki, “-mE” fiilden fiil yapan olumsuzluk eki, “-sIz” isimden isim yapan olumsuzluk eki, “-r, -t, -DIr” oldurganlık/ettirgenlik ekleri ve “-l, -n” edilgenlik/dönüştürme ekleri alan sözcükler/sözcük gruplarında da görülmektedir. Bazı madde başları bu ekleri almış hâliyle sözlükte bulunurken bazıları da almadan sözlükte yer almıştır. Benzer durumu “-cIk, -msI” eklerinde tespit eden Ulutaş (2020, s.4-9) sözlüksel birim oluşturmaya çekim eki almış sözcüklerin madde başı olmaması, “-cIk”, “-msI” gibi ekleri alan bütün sözcüklere ya sözlükte yer verilmesi ya da hiçbirine yer verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Görülen o ki yapım ve çekim ekleri alan sözcüklerden/sözcük gruplarından madde başı yapma hususunda sözlük hazırlayıcılarında bir tutarsızlık, araştırmacılar da birbirlerinin tam tersini savunma durumu vardır.

Karaağaç (2022), her ne kadar ilişki sözlerine “kalıp söz” maddesi içerisine dahil etmese de dahil ettiği deyimler, atasözleri ve birleşik sözler için “söz dizimi kaynaklı sözlük birimlerdir” (s. 517) ifadesiyle kalıp sözlerin sözlüklerde madde başı olması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca Aksan (2009, s. 163) bir yabancı dil öğrenilirken yalnızca onun dil bilgisi ve okuma kitaplarında, sözlüklerinde geçen kullanım biçimlerini öğrenmenin yetmeyeceğini, o dili konuşan toplumun kültürünü, insanlar arasındaki davranış biçimini, değişik durumlarda söylenmesi gereken sözleri, tepki tarzlarını, hitap yollarını ve davranışlarını da tanımak gerektiğini ilişki sözlerin dilimizin bir başka zenginliğini yansıttığını dolayısıyla da Türk kültürünün ve toplum yaşamının bir özelliğine ışık tuttuğunu belirterek ilişki sözlerinin önemini vurgulamıştır. Dolayısıyla hem ana dili kullanıcıları hem de yabancı dil olarak Türkçeyi öğrenenler için bu denli öneme sahip ilişki sözleri bakımından GTS'nin eksik kalması kullanıcılar açısından sorunlu bir durum olarak görülebilir.

Tablo 6 ve Tablo 7'deki verilere göre kullanım sıklığı birbirine çok yakın olan hatta madde başı olarak daha fazla olan “ümit” sözcüğü ve bu sözcükle başlayan bütün madde başlarında “umut” ve “umut”la başlayan maddelere ısrarla gönderme yapılması da tartışılması gereken bir durumdur. Zira Sözlüğün Kullanımı ile İlgili Açıklamalar'da kullanım sıklığının dikkate alındığı belirtilerek verilen “çulpan, duyar, kavuştak, sagu, uca” gibi sözcükler toplumda birçok insanın bilmeyeceği türden sözcüklerdir. Bu sözcüklerle toplumun geneli tarafından bilinen ve hemen hemen eşit

sıklıkta kullanılan “umut, ümit” gibi sözcüklerin bir tutulmasının doğru bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir.

Yılmaz’a (2014, s.98) göre sözlüksel tanımlama yapılırken bir sözlük biriminin anlam veya anlamlarından birisinin bağlam içindeki kullanımlarını sıklık ve yaygınlık ölçütleri çerçevesinde ele alıp zorunlu ve seçimsel anlam birimcikleri bulgulararak, o kavramın hiyerarşik yapısını ortaya çıkarmayı amaçlayıp sözlüğün hedef kitlesinin düzeyine uygun açık ve anlaşılır olarak bildirme kipliği yapısında, nesnel bir şekilde açıklamak gerekir. Ayrıca iyi bir sözlükte tanımlamaların açık ve anlaşılır olması, örneklendirmelerin yapaylıktan uzak olması, eş-zıt anlamlı sözcükleri göstermesi (Crystal’dan aktaran Kocaman, 1998, s.113) gereklidir. Sözlüklerden kullanıcı beklentilerini altı maddede sıralayan Boz (2018, s.47) da sözlükte doğru, güvenilir, açık, basit ve güncel bilgi; çoklu ortam (yazı, ses, fotoğraf, video vs.) ve metin dışı içeriklerin olmasına dikkat çekmiştir. Ancak GTS’de birçok söz varlığı unsurlarının tanımlamalarında deyimle deyimle açıklama, tanımlamada seviyeye uygun olmayan ya da bilinirliği düşük kelimeler kullanma, örnekleme yetersizliği gibi durumlar kullanıcının sözlükten yeteri kadar faydalanmasına engel olabilir.

Türkçe Sözlük’ün 10. baskısında (TDK, 2005, s. XI) 104.481 söz varlığı unsuru, 29.040 örnek cümle; 12. baskısında (TDK, 2023, s. XI) 132.334 söz varlığı unsuru, 45.372 örnek cümle olduğu ifade edilmiştir. Aradan geçen 18 yıllık süreçte Türkçe Sözlük’ün söz varlığında 29.853 (%26.6), örnek cümlelerde ise 16.332 (%56.2) artış olmuştur. Sözlüğe eklenen örneklerin tamamının artan söz varlığı unsurları için yazıldığı düşünülse dahi yaklaşık otuz bin söz varlığı unsurunun yarısına yakınının yine örneksiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 20 yıl önce basımı yapılan sözlükle şu anda kullanımda olan GTS’de bazı madde başlarının tanım ve örnekleme sayılarının ve içeriklerinin hemen hemen aynı olması GTS’de söz varlığı unsurlarının artışında güncelleme yapıldığını, tanım ve örnekleme güncellemesinin eksik olduğunu göstermektedir. Argunşah (2012, s.96), TDK’nin madde başlarının örneklendirilmesiyle ilgili olarak edebî metinlerde geçme zorunluluğunun olduğunu ve bu zorunluluğun kaldırılması gerektiğini; edebî metinlerin yanı sıra gazete, televizyon, radyo, günlük dil hatta bilimsel makalelerden dahi örnekler alınabileceğini ifade etmiştir. Zaten GTS’de de bazı örneklerin sözlük hazırlayıcıları tarafından yazıldığı görülmektedir. Sözlükte madde başlarının sadece tanım yapılarak örneklendirme yapılmadan bırakılmasındansa Argunşah’ın bu önerisi uygulamaya geçirilebilir.

Sonuç olarak; çocuk kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının sıklığı ile ilgili yapılan tez çalışmasından elde edilen verilerin GTS’deki görünümü üzerine yapılan bu araştırma neticesinde GTS’de madde başlarının seçimi, sıralanması ve yazımı gibi sorunlardan tanımlama ve örnekleme sorunlarına kadar birçok problemle karşılaşmıştır. Ana dili fark etmeksizin sözcük kullanıcıları - yaş seviyesi ne olursa olsun- herhangi bir şekilde karşılaştığı söz varlığı unsurlarının tanımını veya kullanımını öğrenmek için başvuracağı ilk kaynak, kendi ana dilinde basılmış veya elektronik olarak hazırlanmış olan sözlüklerdir. Bu nedenle bir dilde hazırlanan sözlükler kullanıcıların en verimli şekilde istifade edebileceği nitelikte olması gerekmektedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları neticesinde ortaya çıkan sonuç ve tartışmadan hareketle Güncel Türkçe Sözlük’te tespit edilen sorunların çözümüne yönelik şu önerilerde bulunulmuştur:

- Basılı ve elektronik sözlüklerde kullanıcı grubu dikkate alınmalı, onlara yönelik anketler yapılmalı, bu anketler doğrultusunda kullanıcı seviyesine uygun (ilkokul, ortaokul, genel kullanıcı, ...) sözlükler hazırlanmalıdır.
- Dijital çağın imkânları dahilinde yazılı, sözlü ve elektronik ortamlardaki (televizyon, radyo, sosyal medya, vs.) bütün söz varlığı unsurları için ulusal bir korpus oluşturularak güncel Türkçenin söz varlığı tespit edilmeli ve bunlar sözlüğe eksiksiz olarak alınmalıdır.
- Madde başlarında bulunan bazı yapım ve çekim ekleriyle ilgili tutarsızlıklar ve tartışmaların giderilmesi adına yapım eki almış bütün sözcükler/sözcük grupları madde

başı yapılmalı, çekim eki alanlar ise ilgili madde başının tanım sayfasında “Birleşik Sözcükler” butonu gibi “Çekimlenmiş Hâlleri” şeklinde bir buton altında toplanmalıdır.

- Eş sesli/eş yazımlı madde başlarının sıralaması hususunda söz varlığı sıklık çalışmalarından faydalanılmalı ve yeniden bir numaralandırma yapılmalıdır.
- Madde başı tanımlamalarında eş anlamı veya zıt anlamı butonu konularak kullanıcılara sözcük dağırcığını zenginleştirme hususunda kolaylık sağlanmalıdır.
- Sözlükteki madde başı veya alt madde olan bütün söz varlığı unsurları aynı kavram alanına giren sözcüklerle açık, anlaşılır ve net bir şekilde tanımlanmalı, her hanıma uygun örnekler verilmelidir.
- Madde başı gönderme konusundaki tutarsızlıklar giderilmeli, bu tür madde başlarının önce tanımı yapılmalı ve uygun örneği verilmeli, sonra göndermede bulunulmalıdır.
- Tanımları örnekleme hususunda eksikler tamamlanmalı, örnekleme konusundaki edebî metin sınırlaması kaldırılarak yazılı dil, konuşma dili ve elektronik bütün ortamlardan uygun örnekler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2004). *Türkçenin söz varlığı*. Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2009). *Türkçenin Gücü*. Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim*. 3. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altıntop, M. (2019). *Sözlükbirimlerin tanımlanması açısından ilköğretim Türkçe sözlükleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Aral, N. (Ed.) (2018). *Çocuk Gelişimi*. Anadolu Üniversitesi.
- Argunşah, M. (2012). *Sözüm Türkçe Üstüne*. Kesit Yayınları.
- Baskın, S. (2016). Güncel Türkçe sözlük kullanıcı dostu mu? *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/10 Spring*. s. 59-88 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9608>
- Baş, B. (2006). *1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29. 27-61.
- Boz, E. (2006). Sözlük ve sözlükçülük sorunu. G. Gülsevin ve E. Boz (Ed.), *Türkçenin Çağdaş Sorunları* içinde (s. 1-44). Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2018). Türk sözlükbiliminin sorunları. C. Akın (Ed.), *Türk Dilinin Çağdaş Sorunları ve Çözüm Önerileri* içinde (s. 41-51). Kesit Yayınları.
- Çalışkan, N. (2020). *Yüksek sıklıktaki adlar: Zaman sözcük biçimi üzerine derlem temelli bir inceleme*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çekici, Y. E. (2024). Çocuk ve Edebiyat: Temel Sorunlar. H. E. Çocuk (Ed.), *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı* içinde (s. 1-12). Nobel Yayınları.
- Çetinkaya, B. (2014). Sözlüklerde tanımlama söz varlığı üzerine bir inceleme. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/9 Summer*, 395-406. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7336>
- Çolakoğlu, B. K. (2021). *Haber bültenlerindeki söz varlığı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çotuksöken, Y. (1999). Okul sözlükleri üzerine. *Kebikeç*, 7-8, 61-65. https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/cotuksoken_02.pdf
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınevi.

- Gülden, B. ve Ayhan, Ö. (2023). Okul sözlüklerinin nitelik ve nicelikleri üzerine 7. sınıf seviyesi çerçevesinde bir inceleme. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 671-699. DOI:<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1260037>
- Hüp. (2025, 4 Ocak). *Wikipedia* içinde. <https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCp>
- İglo. (2025, 1 Ocak). *Wikipedia* içinde. <https://tr.wikipedia.org/wiki/İglo>
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Karadağ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe sözlüklerinin hazırlanmasında temel ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30, 193-207.
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime Öğretimi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Kocaman, A. (1998). Dilbilim sözlük sözlükçülük. *Kebikeç*, 6, 111-114.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurudayıoğlu, M. (2005). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan Çev. Ed.). Nobel Yayınları.
- Millî Eğitim Temel Kanunu, (t.y.). 25 Aralık 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf> adresinden edinilmiştir.
- İlhan, N. (2009). Sözlük hazırlama ilkeleri, çeşitleri ve özellikleri. *Turkish Studies, Volume 4/4, Summer*, 534-554. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.819>
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı*. Anı Yayınları.
- Oruç, Ş. (2025). *Çocukların kelime hazinesi neden önemlidir*. <https://camlicacocuk.com/cocuklarin-kelime-hazinesi-neden-onemlidir/> adresinden edinilmiştir.
- Özgenç, M. (2008, 7 Ocak). *TDK'dan Övgü*. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tdk-dan-ovgu-7977002>
- Sebzecioğlu, T. (2021). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dil bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Serin, N. (2022). Okul sözlüklerinde yer alan örnek cümlelerin seçiminde kullanılacak ölçütler. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 53-70. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1179406
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (t.y.). *Ders kitapları ve eğitim araçları ile bunlara ait elektronik içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları*. 27 Aralık 2024 tarihinde 15183917_tymm_kriter_ve_aciklamalari.pdf adresinden edinilmiştir.
- Taşdemir, M. (2005). Eğitsel bir materyal olarak çocuk hikâye ve romanlarının nitelik düzeyi. *Millî Eğitim*, 33(168), 7-29.
- Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2012). *Yazım Kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2023). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (t.y.a). *Güncel Türkçe sözlük*. 2 Aralık 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu, (t.y.b). *Sözlüğün kullanımı ile ilgili açıklamalar*. 2 Aralık 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/dosyalar/SozlugunKullanimiIleIlgiliAciklamalar.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ulutaş, D. (2020). Sözlükbilim ölçütleri ışığında Güncel Türkçe Sözlük üzerine bir değerlendirme. *Osmaniye Korkut Ara Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-13.
- Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta dil gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/101> sayfasından erişilmiştir.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, E. (2014). *Temel dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Pegem Akademi Yayınları.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede ses yansımaları kelimeler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ek Bilgi

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında yapılmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

Extended Abstract

Language is one of the most important elements that make a society a nation. While it contributes to the formation of the cultural values of the nation it belongs to, it also assumes the duty of carrying these values from generation to generation. The extinction of a language means the extinction of the nation in which it is used. For this reason, the language is tried to be protected by the nation it belongs to and the institutions of the nation. The most common and effective way to do this is to prepare the language's own dictionary. Dictionaries are formed by preparing the vocabulary elements of the language in printed or electronic media within the framework of the rules determined by linguistics and lexicology. Native language users and foreign language learners enrich their vocabulary in order to strengthen their comprehension and expression skills in communication by using these dictionaries. The quality of the dictionary is shown by the user being able to find the vocabulary elements they are looking for in a complete and understandable way in the dictionary. While vocabulary frequency studies contribute to the content of dictionaries, studies conducted on dictionaries also make them more qualified for users. The period between the ages of 6-10, when children learn to read and write, is an important period in terms of enriching the vocabulary. The books read during this period contribute greatly to children's vocabulary learning. Within the scope of this research; the print numbers of children's books written in the field of children's literature between the years 2011-2021 were obtained from the General Directorate of Copyrights, the print numbers of the books were collected and ranked from the most printed to the least printed, and primary school 1st, 2nd, 3rd and 4th grade (6-10 years old) level children's books were determined within the sample frame. Vocabulary frequency analysis was performed in these determined children's books and the Current Turkish Dictionary was evaluated with the data obtained from here. With this research, the question of "Are there any problems different from the findings of the researches conducted on the Current Turkish Dictionary and Printed Turkish Dictionary, which are e-dictionaries?" was sought to be answered, possible problems were detected and solution suggestions were presented for these problems. This research, designed in a qualitative pattern, is a case study. In the research, data were collected by document review method. The data were coded in a special software that counts words and analyzed by counting the vocabulary elements. The Current Turkish Dictionary was examined with the obtained data and some problems different from the findings of the previous researches were detected in the dictionary. The findings of the research are given in two parts as problems related to lexemes in the Current Turkish Dictionary and problems of definition and sampling within the item in the Current Turkish Dictionary. 1. Problems with lexemes in the Current Turkish Dictionary (GTS): 1.1. Numbering problem for homophone lexemes. While there are deficiencies and inconsistencies in prioritizing frequency of use in the numbering of homophone lexemes with Roman numerals, no explanation on this issue has been found in the TDK's printed and online dictionary user guides. 1.2. Onomatopoeic words that are not lexemes. In the reviewed books, onomatopoeic words were generally encountered interspersed throughout the text and occasionally in visuals. Among these onomatopoeic words, "me(II) (the sound of a goat, sheep, etc.), hav(II) (the sound of a dog), miyav (the sound of a cat), gak (the sound of a crow), and words derived from these words [meleme (bleating), melemek (bleating), havlama (bark), havlamak (bark), miyavlamak (meow), gaklama (croak), gaklamak (croaking)] were found as lexemes in the GTS. However, apart from these onomatopoeic words, although words derived from other onomatopoeic sounds are given as lexemes in GTS, the actual root word from which these words are derived is not given as lexemes. In addition, apart from these words, some onomatopoeic words in the examined children's books are listed separately. There are no words derived from these onomatopoeic words in the list. These onomatopoeic words are not given as lexemes in GTS. 1.3. Inconsistencies regarding

transitive/causative lexemes. It is observed that the forms of some verbs that take the transitive/causative suffix and the forms of some verbs that do not take these suffixes are turned into lexemes. However, there are also cases where both verb forms are turned into lexemes: as in the verbs "kızmak (to become angry)/kızdırmak (to make angry), ortaya çıkmak (to emerge)/ortaya çıkarmak (to reveal)". 1.4. Lexemes without negatives/antonyms and positives. It is observed that the negatives/antonyms of some word groups are preferred as lexemes, while the positives of others are preferred as lexemes. 1.5. Inconsistencies regarding the dictionaries that take the passive/reflexive suffix. While many words that take the passive/reflexive suffix have been made into dictionaries, compound words that take these suffixes but are written separately have not been made into dictionaries. However, compound verbs that take these suffixes and are written adjacently are included as lexemes in the dictionary. 1.6. Inconsistency in the spelling of Arabic/Persian loanwords. It has been observed that some expressions borrowed from Arabic and adapted into Turkish according to Persian rules have been added to the dictionary with different spellings in GTS. 1.7. Inconsistency regarding words taking the derivational suffix "-CE". Words that take the derivational suffix "-CE" from nouns, which are originally inflectional suffixes but have long been used as derivational suffixes by becoming fixed and changing their function, have been handled inconsistently when forming lexemes in GTS. 1.8. Inconsistencies in singular/plural lexemes. 1.9. Some words/phrases have both singular and plural forms in their lexemes, while some words/phrases have only singular forms. 1.10. Inconsistencies in the representation of some common errors as lexemes in the GTS. Although it has been stated that common errors in written language are referred to their correct forms with the abbreviation "bk.", this has not been taken into account for some lexemes. 1.11. The absence of some relational words in lexemes. Some formulaic words are included in the GTS, while others are not. 1.12. The absence of lexicalized word groups in lexemes. Many lexicalized word groups are not included in the GTS. 2. There are problems with definition and examples (testimony) in the Current Turkish Dictionary. We can list them as follows: 2.1. Problems with lexemes in the search engine. When the lexeme element is typed into the search engine, the searched lexeme appears below, and when clicked on, there is no definition. The same lexeme is not found in the printed dictionary either. After the definition is found by typing the first word of the lexeme into the search engine, the searched lexeme element is found by clicking on the "Proverbs, Idioms, Compound Words, Formulaic Words" button at the bottom left, and the definition of the lexeme element is reached by clicking on it here. 2.2. Referencing problem. It has been stated that the frequency of use of the lexeme words is taken into consideration, the definition is given for the common one among the synonyms or close meanings, and the common usage is referred to with the ► sign in the uncommon lexemes. This application may be an appropriate application for the examples given here such as "Çulpan, duyar, dünyatak, sagu, uca". However, it is debatable whether the same rule can be applied to lexemes such as "ümit-umut", which have very close usage frequencies. 2.3. Problems related to definitions and examples given for definitions. It has been observed that no examples are given for the definitions of many lexemes in GTS, and that the examples given for some definitions are incomprehensible. It has been determined that some of the examples are taken from literary texts, while some are created by dictionary preparers. In addition, when the definitions and examples in GTS are examined, it has been determined that the Turkish Dictionary published in 2005 and GTS have almost the same content, and that GTS does not update itself in this respect. 2.4. Inconsistencies in defining similar lexemes. 2.5. Lack of synonym/antonym information. This study has identified deficiencies, inconsistencies and problems in lexemes, definitions, references and examples in the Current Turkish Dictionary. These findings show that the studies on vocabulary frequency and corpus-based studies in written and spoken Turkish are insufficient, and as a result, dictionary preparers generally take initiative in lexemes, definitions and examples in the dictionary. Based on the results and discussions resulting from the findings of the research, the following suggestions have been made for the solution of the problems identified in the Current Turkish Dictionary: 1) The user group should be taken into consideration in printed and electronic dictionaries, surveys should be conducted for them, and dictionaries appropriate to the user level (primary school, secondary school, general user, ...) should be prepared in line with these surveys. 2) Within the possibilities of the digital age, a national corpus should be created for all vocabulary elements in written, spoken and electronic environments (television, radio, social media, etc.) and the vocabulary of current Turkish should be determined and these should be included in the dictionary completely. 3) In order to eliminate inconsistencies and discussions regarding some derivational and inflectional suffixes in lexemes,

all words/word groups that have derivational suffixes should be made lexemes, and those that have inflectional suffixes should be grouped under a button such as the “Compound Words” button on the definition page of the relevant lexeme. 4) In order to rank homophone/homonym lexemes, vocabulary frequency studies should be used and a new numbering should be made. 5) In lexeme definitions, a synonym or antonym button should be added, making it easier for users to enrich their vocabulary. 6) All vocabulary elements that are lexemes or subordinate items in the dictionary should be defined in a clear, understandable and precise manner with words that fall into the same conceptual field, and examples suitable for each definition should be given. 7) Inconsistencies regarding lexeme references should be eliminated, such lexemes should first be defined and a suitable example should be given, and then the reference should be made. 8) Deficiencies in sampling definitions should be completed, the limitation of literary texts on sampling should be lifted and appropriate examples should be taken from written language, spoken language and all electronic media.